

Irina
GEORGESCU

William Marx și „apocalipsa literaturii”

Abstract

Literary theories bring and restore concepts, structures and systems. Some recent studies spot the thesis that literature died, becoming a travesty of ideas. Thus, all works are mummified and set into an exhibition. Each theory is more useful if its instruments seem to refuse their status. In addition to this, describing the processes, the methods and the functions represents is literature's the post-factum adventure.

Keywords: William Marx, literature's apocalips, literary theory, modernity, French Theory.

Teoriile despre literatură nu fac decât să repună în circuit – cu alte cuvinte, să mobilizeze – concepte, structuri și macrosisteme. În studiile recente, teza că literatura și toate instanțele care își revendică rolul de a o governa au decedat din cauze misterioase ajunge să devină un simulacru de idei. Astfel, literatura a murit, dar nu i se permite înhumarea, ea trebuie mumificată și mutată în vitrine, pentru atestarea existenței ei defuncte. Comentariile sunt cu atât mai vigilentă, cu cât instrumentele ei par să-și refuze statutul. Mai mult decât atât, descrierea la rece a fiecărui proces, cân-

tărirea atentă a metodelor și a funcțiilor constituie aventura *post-factum* a literaturii.

Viziunea cărții lui W. Marx e simplă: „între secolele al XVIII-lea și XX [sic!] a avut loc în Europa o transformare radicală a literaturii; forma, ideea, funcția, misiunea ei, totul a fost modificat”¹. Procesul, deși pare defazat, este organizat în trei faze succesive ale istoriei literare din ultimele trei secole: „o expansiune urmată de o autonomizare și, în cele din urmă, de o devalorizare. Deprecierea la care asistăm în prezent corespunde ultimei faze, care a început de mai bine de un secol”². Opoziția dintre artă și viață devine un resort al mișcării de devalorizare, odată cu moartea scriiturii, a scriitorului și a criticii, de fapt, trei decese „care par mai degrabă o sinucidere colectivă”³. Modificarea sensibilității și restrângerea ariei literaturii au condus la spargerea rolului instanțelor literare. Scriitura, autorul și critica, odată diminuate ca importanță, își vor dinamita din interior orice tentativă de punere pe picioare: „reducerea literaturii în jurul unui câmp din ce în ce mai restrâns a modificat profund rolul celor trei instanțe, făcându-le de nerecunoscut, chiar până la dispariție”⁴. În Franța, Jean Poulhan (încă din 1936), J. P. Sartre manifestă neîncrederea față de mecanismele literaturii, apoi minimalismul lui Maurice Blanchot sau al lui Samuel Beckett va dovedi incapacitatea literaturii de a se redresa, culminând mai târziu, cu constrângerile inventate de membrii grupului Oulipo, dar și cu indiferența față de specificitatea materialului literar, față în față cu „ludismul exacerb” și „obsesia pentru inexprimabil”. Așadar, mișcarea de devalorizare are și un efect centrifug, opus, care îi permite teoriei să se dezvolte epidermic. Autorul își va pierde treptat din importanță, căpătând un statut pe care va încerca să și-l acrediteze, dar consecința va avea

1 William Marx, *Rămas-bun literaturii, Istoria unei devalorizări: secolele XVIII-XX*, Colecția Teorii de azi, față de Alexandru Matei, traducere din limba franceză de Liliana Dragomir, Ana Stan, Carmen Habără, Diana Coman, Alexandra Gheorghe, sub coordonarea lui Alexandru Matei, Editura România Press, București, 2008, p. 23.

2 *Ibidem*.

3 *Ibidem*, p. 25.

4 *Ibidem*, p. 197.



efect invers: „scriitorul reprezintă o epocă ce nu mai crede în arta de a scrie și al cărei erou ambiguu este, invocând într-un același gest de valoare arhetipală, și viața, și moartea: moartea concretă a unei literaturi care dispărea dacă niciun scriitor nu o mai scria; viața simbolică a unei arte chemate să se adape din tăcere”⁵. În esență, modernitatea literară este descrisă ca un proces tripartit, disputat între factori și agenți ai prudenței. Istoria literaturii, concepută ca un *trou* repetat⁶, dar nu un *cycle* (Vicò), se anhilozază. Literaturii nu-i mai rămâne decât amintirea și resemnarea. Așa cum remarcă Alexandru Matei în prefața cărții

lui William Marx, *Rămas-bun literaturii*, „teoria literară a devenit o temă de investigație istorică”⁶, care angajează nu doar istoria literaturii, expusă controverselor și disputelor, ci și modalitățile prin care istoria revine sub formă de clișee, scheme, mărci specifice cu o oarecare ciclicitate. Scriitorii nu-și refuză strategiile, resursele, doar literatura ca sistem își reorganizează armele, funcțiile, prioritățile: „să vorbim despre o moarte a literaturii ar fi, fără îndoială, absurd și chiar insulțător pentru scriitorii contemporani. În schimb, suntem nevoiți să constatăm pierdere de prestigiu: literatura atrage mai puțini cititori și poate la fel de puține talente

⁵ *Ibidem*, p. 212-213.

⁶ *Ibidem*, p. 20.



creatoare, care se manifestă, așadar, în alte domenii⁷ (cinematografie, televiziune, pictură, muzică, fotografie). Literatura supraviețuiește prin implicațiile și „dendritele” care se stabilesc între texte și între tipuri de sensibilități.

În altă ordine de idei, un rol semnificativ îl va căpăta critica, mereu pusă în dificultate de mimetismul relațiilor dintre operă și procesele interne: „fiindcă nu se mai pot lămurii relațiile operei cu realul, critica trebuie măcar să se limiteze la glosarea operei din punct de vedere intern, astfel încât ea se condamna fie să dubleze inutil opera și astfel să repete mai prost ceea ce aceasta spu-

nea deja; fie, în cele mai bune cazuri, să nu spună nimic care nu se găsește deja în operă⁸. Consecința imediată se reflectă în muzeificarea literaturii, în reducerea acesteia *ad nihilum*, dar și în rupțura dintre limbaj și lume, acutizată de neputința mijloacelor critice de a ține pasul cu nevoile noii stări de fapt. Refuzând supraviețuirea literaturii, o condamnăm să se recicleze din traumele pe care nu le-a putut depăși decât parțial.

Alte tendințe ale teoriilor literare se observă în dezvoltarea pe orizontală, rizomatic, nu în profunzime: este cazul studiilor reunite sub forma *Fresh Theory*, o reacție a

⁷ *Ibidem*, p. 23.

⁸ *Ibidem*, p. 218.

intelectualilor francezi la dezvoltarea aproape haotică a studiilor anglo-saxone, care își fagocitează propriul demers: „telle est la raison pour laquelle la French Theory, et les postcolonial, gender et cultural studies, après elle, ont multiplié les «régions de contact et de guerre» entre authenticité et inauthenticité, high et low, centre et périphérie... La libération des flux, le métissage, l'hybridation, les concepts de multitude, de multiplicités, de différence, avaient ainsi vocation à faire éclater les partages ossifiés de la métaphysique et à faire fuir la «limite infranchissable» qui transite dans le capitalisme”⁹. Astfel, nu departe de a-și salva pretenția autenticității și a originalității, studiile actuale vizează „întâietatea”, vizibilitatea, transparența, chiar difuză, a conceptelor pe care le propun. Despre validitatea teoriilor ar fi necesar să discutăm, asistând la bătălii canonice, mai ales în momentul când teoriile se refugiază în planul secund al reprezentărilor realității. Conceptele devin moneda de schimb a autorilor lor, iar necesitatea teoreticienilor de a denumi este echivalentă cu nevoia de a da sens terenului pe care îl cercetează. Astfel, întregul proces de expansiune, autonomizare și devalorizare a literaturii își are reversul în mersul mimetic al teoriei literare, care oferă scheme și concepte pe măsura literaturii pe care o însoțește, descrie și analizează.

Proteismul modernității se manifestă în planuri diferite, fiind înțeles deopotrivă ca mit și realitate, invenție și luciditate critică: „inextricablement mythe et réalité, la modernité se spécifie dans tous les domaines: État moderne, technique moderne, musique et peinture modernes, mœurs et idées modernes – comme une sorte de catégorie générale et d'impératif culturel”¹⁰. Dar, potrivit lui Jean Baudrillard, modernitatea se sustrage unei definiții fixe, definitive, cuprinzând prea multe elemente pentru acoperirea tuturor trăsăturilor ei.

Modernitatea își refuză determinările în aceeași măsură în care postmodernitatea scapă unei definiții certe, stabile. Dar atâta vreme cât avem ca punct de reper (t_0) modernitatea, putem să ne reprezentăm mental celelalte puncte $t_1, t_2, t_3, t_4 \dots t_n$ pe o axă a potențialităților, conceptele devenind organice, coliniare, coplanare, într-o geometrie a termenilor și a conceptelor. Dilemele se transformă rapid în puncte de divergență, iar falile produse permit regenerarea ideilor, poziționarea diferită a diverselor teorii, chiar revalorificarea acestora. Totodată, modernitatea include moduri și teme specifice, strategii confuze, alterate poate doar de tasarea prea multor noțiuni, direcții și trasee de parcurs: „la modernité n'est ni un concept sociologique, ni un concept politique, ni proprement un concept historique. C'est un mode de civilisation caractéristique, qui s'oppose au mode de la tradition c'est-à-dire à toutes les autres cultures antérieures ou traditionnelles: face à la diversité géographique et symbolique de celles-ci, la modernité s'impose comme une, homogène, irradiant mondialement à partir de l'Occident. Pourtant, elle demeure une notion confuse, qui conote globalement toute une évolution historique et un changement de mentalité”¹¹. Modernitatea se structurează nu doar pe o retorică negativă, dar și pe principiul autorefecției, al discursului critic, al manifestelor, pentru a-și cuceri autonomia și pentru a dobândi, chiar dacă fragmentată, autoritatea.

Teoria va salva aparențele unei literaturi agonice sau, dimpotrivă, va demasca tocmai discrepanțele și incapacitatea ei de revivificare. Recrudescență, literatura va adopta noi mecanisme de supraviețuire, indiferent de impedimente. Dominanta literaturii, o *membra disjecta* care arată varietatea proteică a fenomenelor postmoderniste, va funcționa pe paliere distincte, în funcție de noile variabile pe care le introducem în ecuație.

9 Mark Alizart, Christophe Kihm (coord.), *Fresh Théorie*, Paris, Éditions Leo Scheer, 2005, p. 16.

10 Jean Baudrillard, „Modernité”, în *Encyclopaedia Universalis*, Paris, Albin Michel, 2001, p. 317.

11 *Ibidem*.